

ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ

Аспасия Петкова

Експерт по социално и здравно осигуряване

Ключови думи:	Резюме
<p><i>Осигурителен стаж</i></p> <p><i>Зачитане на осигурителен стаж</i></p> <p><i>Ползване на права при определен осигурителен стаж</i></p>	<p><i>Разгледани са особеностите при зачитането на осигурителен стаж, когато са внесени или не са внесени осигурителни вноски за различните категории лица. Осигурителният стаж е от съществено значение при ползване на правата от осигурените лица, които предоставя НОИ. Пенсионирание, получаване на парични обезщетения, помощи, и други права са в пряка зависимост от наличието на определен осигурителен стаж.</i></p>

Съществува разлика между понятията трудов стаж по Кодекса на труда (КТ) и осигурителен стаж по Кодекса за социално осигуряване (КСО).

Трудов стаж по смисъла на КТ е времето, през което работникът или служителят е работил по трудово правоотношение, доколкото друго не е предвидено в КТ или в друг закон, както и времето, през което лицето е работило като държавен служител. Трудов стаж е и времето, през което е изпълнявана държавна служба или работа по трудово правоотношение според законодателството на друга държава-членка на Европейския съюз, в друга държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство или в Конфедерация Швейцария, както и времето на заемане на длъжност в институция на Европейския съюз, удостоверено с акт за възникване и за прекратяване на правоотношението.

Разпоредбите на чл. 352, чл. 353 и чл. 354 от КТ регламентират случаите:

- при които времето по трудово правоотношение се признава за трудов стаж, без работникът или служителят да е работил;
- на признаване на трудов стаж при недействително трудово правоотношение;
- при които времето, през което не е съществувало трудово правоотношение, се признава за трудов стаж.

Трудовият стаж е юридически факт, с настъпването на който възникват определени права на работника или служителя, напр. правото на ползване на платен годишен отпуск (чл. 155, ал. 2 от КТ), на допълнително възнаграждение за придобит трудов стаж и професионален опит (чл. 12, ал. 1 от Наредбата за

структурата и организацията на работната заплата), обезщетение при прекратяване на трудовото правоотношение поради болест (чл. 222, ал. 2 от КТ), обезщетение при прекратяване на трудовото правоотношение, след като работникът или служителят е придобил право на пенсия за осигурителен стаж и възраст (чл. 222, ал. 3 от КТ), т.е. с този вид стаж е свързано придобиването и упражняването на определени права по трудовото законодателство.

Времето, което се зачита за осигурителен стаж, е регламентирано в чл. 9 и чл. 9а от КСО. Осигурителният стаж е от значение за осигурителните права на работника или служителя като осигурено лице например парични обезщетения за временна неработоспособност, трудоустрояване, парични обезщетения за безработица, право на пенсия и др.

Времето до 31 декември 1999 г., което се зачита за трудов стаж и за трудов стаж за пенсиониране по действащите към тази дата разпоредби, се признава за осигурителен стаж по КСО.

За да се формира времето, което се зачита за осигурителен стаж при пенсиониране, както и да се изчисли неговата продължителност, следва да се посочи кръгът на осигурените лица по КСО. Те са обхванати в разпоредбата на чл. 4 и чл. 4а от Кодекса.

За осигурителен стаж се зачита и времето:

1. през което лицата не са работили поради незаконно недопускане или отстраняване от работа, или когато са отстранени и впоследствие възстановени на работа по реда, определен в специални закони. За този период се внасят осигурителни вноски за сметка на осигурителя;
2. през което лицата са били без работа поради уволнение, което е признато за незаконно от компетентните органи – от датата на уволнението до възстановяването им на работа, но не по-късно от 14 дни от влизането в сила на акта, с който се признава незаконността на уволнението от съответния компетентен орган. За този период се внасят осигурителни вноски за сметка на осигурителя;
3. през което уволненият, поради задържане от органите на властта, е останал без работа в резултат на това и не е бил привлечен като обвиняем или е бил оправдан, или наказателното производство е било прекратено или наложеното наказание лишаване от свобода е признато по съответния ред за неоснователно наложено поради това, че не е извършил деянието или че извършеното деяние не съставлява престъпление. За този период се внасят осигурителни вноски за сметка на републиканския бюджет върху последното брутно възнаграждение;
4. през което трудоустроеното лице не работи, тъй като не му е предоставена подходяща работа от осигурителя съобразно предписанието на здравните органи. За този период се внасят осигурителни вноски за сметка на осигурителя върху полагащото се обезщетение;
5. през което лицето е получавало обезщетение за времето, през което е останало без работа по Кодекса на труда, Закона за държавния

служител и Закона за висшето образование. За този период се внасят осигурителни вноски върху получаваното обезщетение.

За осигурителен стаж, без да се правят осигурителни вноски, се зачита времето:

1. на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете;
2. на платените и неплатените отпуски за временна неработоспособност, за отпуск за бременност и раждане и при осиновяване на дете от 2 до 5-годишна възраст;
3. на неплатения отпуск до 30 работни дни през една календарна година;
4. през което лицето е получавало обезщетение за безработица;
5. през което самоосигуряващите се лица, които се осигуряват за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за общо заболяване и майчинство, са получавали парични обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане и отглеждане на малко дете и периодите на временна неработоспособност, бременност и раждане и за отглеждане на малко дете, през които не са имали право на парично обезщетение.

Осигурителният стаж се зачита от категорията труд, по която лицето е работело преди незаконното недопускане или отстраняване от работа, уволнението, изтърпяването на наказанието лишаване от свобода и времето, през което трудоустроеният не работи, ако това е по-благоприятно за лицето. Осигурителните вноски са в размерите за фонд „Пенсии“ и за допълнително задължително пенсионно осигуряване и Учителския пенсионен фонд.

За осигурителен стаж при пенсиониране се зачита и времето, през което родител (осиновител) или съпруг (съпруга) са полагали грижи за инвалиди с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто, които постоянно се нуждаят от чужда помощ, поради което не са били осигурени или не са получавали пенсия. При пенсиониране за периода, който се зачита за осигурителен стаж, се внасят осигурителни вноски в размера за фонд „Пенсии“ върху минималната работна заплата към датата на отпускането на пенсия, които са за сметка на държавния бюджет.

За осигурителен стаж при пенсиониране се зачита периодът на наборна или мирновременна алтернативна служба и времето, през което неработеща майка е гледала дете до 3-годишна възраст. За тези периоди се внасят осигурителни вноски в размера за фонд „Пенсии“ за сметка на републиканския бюджет върху минималната работна заплата към датата на отпускане на пенсията.

Зачита се за осигурителен стаж при пенсиониране, ако това е по-благоприятно за лицата, в съотношение 4 години за 5 години от трета категория времето, през което лицата са работили по трудов договор при пълно работно време и:

1. по допълнителен или втори трудов договор с дневно работно време не по-малко от 3 часа;

2. са упражнявали трудова дейност като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски или в неперсонифицирани дружества;
3. са упражнявали свободна професия и/или занаятчийска дейност.

Редът и начинът за изчисляване на осигурителния стаж се определят с Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж, а в чл. 38 и 39 е уредена продължителността на осигурителния стаж.

Осигурителният стаж се изчислява в дни, месеци и години, а за периода след 31 декември 2004 г. – в часове, дни, месеци и години за времето, през което лицата са били осигурени за инвалидност, старост и смърт, и за това време са внесени или дължими осигурителни вноски.

За времето преди 1 януари 2003 г. осигурителният стаж за лицата по чл. 4, ал. 1 и 2 от КСО се зачита и изчислява, както следва:

1. за един ден осигурителен стаж се зачита времето, през което лицата са отработили най-малко половината от законоустановеното за тях работно време за деня и са получили възнаграждение не по-малко от минимално установеното за страната за съответната продължителност на работното време;
2. осигурителният стаж на лицата, които са отработили по-малко от посоченото в т. 1 работно време и са получили възнаграждение не по-малко от минимално установеното за страната за съответната продължителност на работното време, се изчислява, като сборът от отработените часове се раздели на законоустановената за тях дневна продължителност на работното време; при тези условия се изчислява и осигурителният стаж на лицата, работещи при сумирано отчитане на работното време, като осигурителният стаж не може да бъде по-голям от броя на работните дни, за които е установено сумираното отчитане на работното време;
3. осигурителният стаж на лицата, които са получили възнаграждение, по-малко от минимално установеното за страната за съответната продължителност на работното време, се изчислява, като изплатената сума се раздели на среднодневната минимална работна заплата за страната;
4. за един месец осигурителен стаж на лицата, работещи по договори за управление и контрол на търговски дружества, се зачита месецът, през който са получили възнаграждение, не по-малко от минималната работна заплата за страната; ако през месеца е получено възнаграждение, по-малко от минималната работна заплата за страната, осигурителният стаж се определя, като полученото възнаграждение се раздели на среднодневната минимална работна заплата за страната.

Осигурителният стаж на лицата по чл. 4, ал. 1, т. 1-4, 6 и 7 и ал. 2 от КСО за времето след 31 декември 2002 г., а за лицата по чл. 4, ал. 1, т. 8 – за времето след 27 декември 2003 г., се зачита и изчислява така:

1. за един ден осигурителен стаж се зачита времето, през което лицата по чл. 4, ал. 1, т. 1-4 и 6 и ал. 2 са отработили пълното законоустановено за тях работно време за деня и за това време са внесени или са дължими осигурителните вноски върху възнаграждението им, а за работниците и служителите – върху не по-малко от минималния осигурителен доход за съответната професия по икономическа дейност;
2. осигурителният стаж на лицата по т. 1, които са работили при непълно работно време и са били осигурени върху не по-малко от минималния осигурителен доход за професията по икономическа дейност за съответната продължителност на работното време, се изчислява, като сборът от отработените часове се раздели на установената с нормативен акт продължителност на работното време; при тези условия се изчислява и осигурителният стаж на лицата, работещи при сумирано отчитане на работното време, като осигурителният стаж не може да бъде по-голям от броя на работните дни, за които е установено сумираното отчитане на работното време, с изключение на случаите по ал. 15;
3. за осигурителен стаж на управителите и прокуристите и на едноличните търговци и на техните клонове, членовете на съвети на директорите, на управителни и надзорни съвети и контролорите на търговски дружества, синдиците и ликвидаторите, както и на лицата, работещи по договори за управление на неперсонифицираните дружества, се зачита времето, за което са внесени или дължими осигурителни вноски върху възнаграждението им, но върху не по-малко от минималния осигурителен доход за съответната професия по икономическа дейност за периода на работа по договорите;
4. за осигурителен стаж на лицата, упражняващи трудова дейност и получаващи доходи на изборни длъжности, с изключение на лицата по чл. 4, ал. 1, т. 1 и 7 от КСО, както и за служителите с духовно звание на Българската православна църква и други регистрирани вероизповедания по Закона за вероизповеданията, се зачита времето, за което са внесени или дължими осигурителни вноски върху възнаграждението им, но върху не по-малко от минималния осигурителен доход за съответната професия по икономическа дейност за периода, през който е извършена трудова дейност;
5. времето на платените и неплатените отпуски за временна неработоспособност, на неплатения отпуск до 30 работни дни в една календарна година и на платените отпуски по КТ или по други закони. Когато лицето е работило при непълно работно време, тези отпуски се зачитат за осигурителен стаж пропорционално на пълната продължителност на работното време;
6. времето на отпуските за бременност, раждане и осиновяване, както и за отглеждане на дете в размерите, определени в КТ – изцяло, независимо от продължителността на работното време;

7. времето, за което на лицата е изплатено гарантирано вземане от фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ за периоди до 31.12.2006 г., тъй като от 01.01.2007 г. се ползват данните за начислени и неизплатени трудови възнаграждения.

Когато при изчисляването на осигурителния стаж за периода до 1 януари 2005 г. или при отпускане на пенсии след тази дата се получи остатък, по-голям от половината от дневното работно време, определено съгласно КТ или друг нормативен акт, той се зачита за един ден осигурителен стаж.

Времето, през което лицата полагат труд без трудово правоотношение и получават месечно възнаграждение, равно или по-голямо от една минимална месечна работна заплата за страната, след намаляване с разходите за дейността, за което са внесени или са дължими осигурителни вноски, се зачита за един месец осигурителен стаж, но за не повече от срока на договора.

Когато лицето е работило без трудово правоотношение и е подлежало на осигуряване по чл. 4, ал. 3, т. 6 от КСО, осигурителният стаж за работа без трудово правоотношение се определя, като полученото възнаграждение след намаляването с разходите за дейността се раздели на среднодневната минимална работна заплата за страната.

За един месец осигурителен стаж на лицата по чл. 4, ал. 1, т. 5 се зачита месецът, през който те са получили възнаграждение, не по-малко от минималната работна заплата за страната и върху нея са внесени или са дължими осигурителни вноски. Ако през месеца възнаграждението, върху което са внесени осигурителните вноски, е по-малко от минималната работна заплата за страната, осигурителният стаж се определя, като полученото възнаграждение се раздели на среднодневната минимална работна заплата за страната.

За осигурителен стаж на самоосигуряващите се лица и лицата по чл. 4а от КСО се зачита времето, за което са внесени дължимите осигурителни вноски.

При изчисляване на осигурителния стаж на лицата, които са работили при определено с Кодекса на труда или с друг нормативен акт работно време, един пълен месец осигурителен стаж се зачита, когато са зачетени за осигурителен стаж всичките работни дни.

Ако зачетените за осигурителен стаж дни през отделни месеци на годината са по-малко от работните дни за месеца, осигурителният стаж се признава за толкова месеца, колкото се получават, като общият брой на дните, зачетени за осигурителен стаж, включително дните на ползвания законоустановен отпуск, се раздели на 21 при 5-дневна работна седмица и на 25 при 6-дневна работна седмица. Към изчисления по този начин осигурителен стаж се прибавят и пълните месеци, зачетени за осигурителен стаж през годината.

Ако през календарния месец лицето е било осигурено на различни основания, за осигурителен стаж се зачита не повече от един месец.

Една година осигурителен стаж се зачита, когато са зачетени за осигурителен стаж 12 месеца.

Среднодневната минимална работна заплата за страната се определя, като минималната работна заплата, установена за страната, се раздели на броя на работните дни за съответния месец.

Осигурителният стаж за времето до 31 декември 2008 г. на лекторите преподаватели, които работят по трудово правоотношение в едно или повече учебни заведения, в читалища или други организации, се определя, като за един месец осигурителен стаж се зачита календарният месец, през който са изработени най-малко 75 часа, а във висшите училища – 50 часа, и са внесени или дължими осигурителните вноски върху не по-малко от минималния осигурителен доход за съответната професия по основната икономическа дейност на осигурителя. Когато са изработени по-малко от 75, съответно 50, часа, общият брой на изработените часове се разделя на 3, съответно на 2, и осигурителният стаж се зачита в дни, ако са внесени или дължими осигурителните вноски върху не по-малко от минималния осигурителен доход за съответната професия по основната икономическа дейност на осигурителя съобразно зачетеното за осигурителен стаж време. За времето след 1 януари 2009 г. осигурителният стаж се зачита по чл. 9 от КСО съобразно сключения договор.

От 1 януари 2005 г. за осигурителен стаж се зачита времето, през което лицата са полагали извънреден труд. В този случай осигурителният стаж се зачита, като сборът от изработените часове през месеца, включително извънредния труд, след превръщане на нощните часове през нощните смени в дневни се раздели на законоустановеното работно време на лицето. Зачетеният осигурителен стаж може да бъде повече от календарното време.

Когато е зачетено за осигурителен стаж времето, през което лицето е полагало извънреден труд, осигурителят издава при прекратяване на трудовото или служебното правоотношение удостоверение – образец УП – 3. В удостоверението се посочват отделно зачетеният осигурителен стаж за законоустановеното работно време и часовете извънреден труд.

На наетите на работа без определено работно време, на които се заплаща според изработеното, както и на работещите надомно за осигурителен стаж преди 1 януари 2003 г. се зачитат:

1. годината, през която са реализирали доход в размер, не по-малък от 12 минимални месечни работни заплати за страната, ако за всеки месец поотделно са получили възнаграждение, не по-малко от половината от минималната месечна работна заплата за страната;
2. месеците в годината, през която е получено по-малко от посоченото в т. 1 трудово възнаграждение, като сумата, получена за годината, се раздели на съответната минимална месечна работна заплата;
3. дните за месеца, през който е получена по-малко от половината от минималната месечна работна заплата за страната, се зачитат, като получената сума се раздели на съответното минимално дневно възнаграждение.

За един месец осигурителен стаж на тези лица след 31 декември 2002 г. се зачита времето, за което са внесени или са дължими осигурителни вноски върху

възнаграждението им, но върху не по-малко от минималния месечен осигурителен доход за съответната професия по икономическа дейност.

Осигурителният стаж е едно от условията за отпускане на пенсия на лицата. Той е различен за мъжете и жените, за различните категории труд и за различните видове пенсии. Но при всички случаи е необходимо условие, без което лицата няма да имат право на пенсия. Осигурителният стаж е условие и за получаване на парични обезщетения по болест, бременност и раждане, и помощи.

Библиографска справка

Кодекс за социално осигуряване

Кодекс на труда

Наредба за пенсиите и осигурителния стаж

PERIOD OF CONTRIBUTORY SERVICE

Aspasiya Petkova

Social Security and Health Expert

<i>Key words:</i>	<i>Summary</i>
<p><i>Period of contributory service</i></p> <p><i>Recognition of the period of contributory service</i></p> <p><i>Entitlements based on a defined period of contributory service</i></p>	<p><i>The article discusses the specifics of recognition of the period of contributory service where social insurance contributions for the different categorizes of individuals have been, or have not been, paid. The period of contributory service is particularly relevant to exercising the rights of the insured persons granted by the National Social Security Institute. Retirement, receipt of cash benefits, allowances and other rights are directly dependent on a defined period of contributory service.</i></p>